

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תעה, פרשת ויקהל-שקלים, תשפ"ב

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

אבל יש סברא לחייב מטעם אחר, דהנה התובע את חברו על סכום כסף, והנתבע מודה במקצת, ועל השאר אומר איני יודע, מתוך שאינו יכול להשבע משלם, כדאיתא בבבא מציעא (צח, א) "אמר רבא מנה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים, והשאר איני יודע, מתוך שאינו יכול לישבע משלם", וכן פסק המחבר חושן משפט (עה, יג) "מנה לי בידך, אין לך בידי אלא חמשים והשאר איני יודע, מתוך שאינו יכול לישבע, משלם".

העולה מזה: התובע את חברו, ואמר לו מנה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים, והשאר איני יודע, מתוך שאינו יכול לישבע, משלם.

מודה שלוח אבל אינו יודע כמה לווה

דהנה כתובה יש לה שווי ממון, שאם ימות בעלה או יגרשנה תקבל כתובתה, וכן יכולה למכור כתובתה על ספק זה. וכיון שתובעת את השומר על שווי הכתובה שהפסידה בגלל שמירתו, והוא מודה במקצת, שהרי לפחות היתה הכתובה שוה מאתים זוז, ועל השאר אין מודה, מתוך שאינו יכול להשבע משלם. ואין לומר דמודה במקצת חייב רק אם מודה על סכום מקצת מדוייק, ולא סתם על מקצת, זה אינו נכון, שכיון שמודה שהיה לפחות שיעור שחייבו חז"ל, הרי זה כמודה במקצת, כמבואר (חושן משפט עה, יט) וז"ל "טענו מנה והלוה אומר: אמת לויתי ממך, ואיני יודע כמה, יש לבית דין לחקור ולשאול לו: אף על פי שאינך יודע הסכום, אתה יודע לכל הפחות שאתה חייב לו פרוטה, ואם הודה, הרי הודה במקצת, ומתוך שאינו יכול לישבע, משלם" ע"כ, הנה מבואר שבאופן זה נמי דינו מודה במקצת.

העולה מזה: התובע את חברו מנה, והלה אומר איני יודע כמה לויתי, כיון שמודה שלוח שוה פרוטה, הרי הוא מודה במקצת, ומתוך שאינו יכול להשבע משלם.

שומר שמודה במקצת ועל השאר אינו יודע

וכשם שהתובע את חברו על הלוואה, אמרינן מתוך שאינו יכול להשבע משלם, הוא הדין בנפקד, כמבואר בבבא מציעא (צח, ח), וכן פסק המחבר בחושן משפט (רצח, א) וז"ל "כל שומר שנתחייב לשלם ואמר: איני יודע כמה דמים אני חייב לשלם, והבעלים אומרים: אנו יודעים כך וכך היה שוה, כגון שהפקיד אצלו כיס מלא זהובים ופשע

בדין שומר כתובה ונאבדה-והבעל והאשה מחולקים בסכום הכתובה

ובו יבואר: א. מודה במקצת, ובשאר אינו יודע. ב. מנה הלויתך, והלה מודה בהלוואה, ואינו יודע כמה. ג. שומר שפשע בכיס מעות בשמירה, ואינו יודע כמה היה שם. ד. דין שמירה בשטרות. ה. שומר כתובה, האם פשע שלא בדק סכום הכתובה. ו. משרד קהילה ששומר כתובות בשכר, ונאבדה הכתובה, ונחלקו הבעל והאשה מה סכום הכתובה, האם חייבים לשלם.

הנידון

"התחתנתי לפני שנה באחת המדינות האירופה. המנהג שם, שהרב המקדש מפקיד את הכתובה במשרד הקהילה. לצערי היתה גניבה במשרדי הקהילה, ונגנבו הכתובות. כאשר באנו לכתוב כתובה חדשה, אמרתי לבעלי שסכום הכתובה היתה חמש מאות אלף יורו, בעלי טוען שהיתה חמשים אלף יורו, הרב פסק, שכיון שאני לא יכולה להוכיח שבעלי התחייב חמש מאות אלף יורו, יכתבו רק חמשים אלף יורו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. אני תובעת את הקהילה שגרמה לי הפסד כספי כזה".

תשובה

הקהילה פטורה לשלם, כיון שאין שמירה לשטרות ולא פשעו כלל. והטעם העיקרי, שהשורף כתובה בזמן הזה פטור, דאין לך מי שיקנה כתובה, לפיכך אין זה דינא דגרמי, אלא גרמא ופטור.

ביאור התשובה

מודה במקצת ועל השאר אינו יודע

דהנה על הכתובה עצמה, כיון שהם שומרי שכר וחייבים בגניבה חייבים לשלם שכר כתיבת כתובה חדשה, אבל לגבי סכום הכתובה, לכאורה אין לחייב אותם לטענת האשה, כיון שאי אפשר לחייב את הבעל יותר מחמשים אלף יורו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, כמו כן, אי אפשר לחייב את השומר שגרם לטענת האשה נזק, כיון שסוף סוף לא ידוע כמה היתה הכתובה, אם כן, יש לנו ספק בכלל אם השומר הזיק את האשה ועל מה נחייבו.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דהנה הטעם שחייב בפשיעה, כתב הרמב"ם שהוא מזיק, דז"ל הרמב"ם (שכירות ב, ג) "יראה לי שאם פשע השומר בעבדים וכיוצא בהן חייב לשלם, שאינו פטור בעבדים וקרקעות ושטרות אלא מדין גניבה ואבידה ומתה וכיוצא בהן, שאם היה שומר חנם על מטלטלין ונגנבו או אבדו, ישבע, ובעבדים וקרקעות ושטרות פטור משבועה, וכן אם היה שומר שכר שמשלם גניבה ואבידה במטלטלין פטור מלשלם באלו, אבל אם פשע בה חייב לשלם, שכל הפושע מזיק הוא, ואין הפרש בין דין המזיק קרקע לדין המזיק מטלטלין ודין אמת הוא זה למבינים, וכן ראוי לדון, וכן הורו רבותי שהמוסר כרמו לשומר בין באריסות בין בשמירות חנם, והתנה עמו שיחפור או יזמור או יאבק משלו ופשע ולא עשה חייב, כמי שהפסיד בידים, וכן כל כיוצא בזה שהפסיד בידים חייב על כל פנים" עכ"ל.

והנה בנידון דידן בודאי לא הזיקו אלא שגרמו נזק בעקיפין על ידי שלא בדקו את סכום הכתובה, אם כן אין לחייבם על ההפסד.

העולה מזה: אין דין שומרים בשטרות, ופטור אם נאבד השטר, ואפילו לרמב"ם שמחייב בפשיעה, ופשעו שלא בדקו סכום הכתובה, מכל מקום אין זה פשיעה בשמירה גופה, אלא בדבר אחר, וכיון שלא פשעו בשמירה פטורים לכל הדעות.

לא פשעו כלל

מלבד הטעם, יש עוד טעם לפטור, דהנה לעניות דעתי אין שום חובה למשרד לקהילה לעשות העתק של הכתובה עם הסכום, בסך הכל הם שומרים על הכתובה ואין להם שום חיוב להעתיק ולכתוב סכום הכתובה במקום אחר, בפרט שאין להם גם נאמנות על זה אלא אם כן יחתמו עדים על העתק כתובה על ידי שני עדים וכדו', וכל הטירחא הזו אין זו מחובתם, לכן אין לקהילה דין פשיעה כלל וכלל, וכיון שאין שמירה בשטרות בודאי פטורים מלשלם.

העולה מזה: באמת אין לקהילה שום התחייבות לעשות העתק של הכתובה ולבדוק סכום הכתובה, לכן אין להם דין פשיעה כלל ושומר שטרות פטור.

השורף כתובה בזמן הזה פטור

ומלבד כל הנ"ל נראה לי טעם אחר שאין לחייב כלל, דאיתא בבבא קמא (צח, א) "אמר רבה השורף שטר של חבירו פטור" ע"כ. ומבואר שם דהיינו למאן דלא דאין דינא דגרמי, אבל למאן דדאין דינא דגרמי חייב, וכן פסק הרמב"ם (חובל ומזיק ז, ט) והמחבר וז"ל בחושן

בו, הבעלים אומרים: ק"ק דינרים היו, והשומר אומר: ודאי שהיו בו דינרים אבל איני יודע כמה היו, נמצא זה כטוען ק"ק ומודה לו במקצת ואמר: השאר איני יודע, שהוא מחויב שבועה ואינו יכול לישבע, ומשלם. ולפיכך הבעלים יטלו בלא שבועה, והוא שיטענו דבר שהם אמודים בו. ויש לשומר להחרים על מי שלקח ממנו יותר מהראוי לו" עכ"ל.

העולה מזה: הפקיד כיס מעות אצל חבירו, ופשע ונאבדו, ואינו יודע כמה היו שם, והמפקיד תובע מנה, מתוך שאינו יכול להשבע משלם - אם מודה שהיה שם שוה פרוטה.

ביאור צדדי הספק

לאור המבואר מובן צדדי הספק בנידון דידן, דהנה כתובה היא שטר חוב, שהרי בעלה ישלם לה כתובתה אם יגרשנה או ימות, וכן יכולה למכור כתובתה היום על ספק זה, וכיון שהשומר מודה שהיתה כתובתה לפחות מה שחייבו חז"ל, הרי הוא מודה במקצת, ועל השאר אינו יודע, ומתוך שאינו יכול להשבע משלם, או דלמא פטורים מטעמים המבוארים להלן. ונראה שמכמה טעמים פטור.

אין דין שמירה בשטרות

טעם ראשון לפטור, שאין דין שמירה בשטרות כמו שפסק המחבר חושן משפט (שא, א) וז"ל "ג' דינים האמורים בתורה בארבעה שומרים, אינם לא בקרקעות ולא בעבדים ולא בשטרות ולא בנכסי עובדי כוכבים ולא בהקדשות של מזבח או של בדק הבית. שומר חנם אינו נשבע, נושא שכר או שוכר או שואל אינם משלמים, ומכל מקום שומר שכר מפסיד שכרו עד שישבע ששמר כראוי. וכן פטורים אף מפשיעה (והכי קיי"ל). ויש מחייבים בפשיעה" ע"כ. וחזר ופסק כן בדיני שטרות בחושן משפט (סו, מ) וז"ל "אם היה שומר שכר עליהם, ונגנבו או אבדו, אפילו בפשיעה, פטור מלשלם, אבל מפסיד שכרו עד שישבע ששמר כראוי. (וכל שכן ששומר חנם פטור מפשיעה). ויש מחייבים בפשיעה. והסברא הראשונה היא עיקר, דפטורים על שטרות אפילו בפשיעה" עכ"ל. והמחייבים בפשיעה היא שיטת הרמב"ם. [ובסימן עא אות ב, כתבנו שהוא ספק].

ואפילו לפי שיטת הרמב"ם שסובר ששומר שטר חייב בפשיעה, מכל מקום בנידון דידן לא פשעו בשמירה, אלא פשעו בזה שלא בדקו את הסכום של הכתובה, וכיון שאין זו פשיעה בשמירה עצמה, אלא בזה שלא בדקו סכום של הכתובה, אין שומר חייב.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

דינים העולים:

- א. התובע את חברו, ואמר לו מנה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי אלא חמשים, והשאר איני יודע, מתוך שאינו יכול לישבע, משלם.
- ב. התובע את חברו מנה, והלה אומר איני יודע כמה לויתי, כיון שמודה שלוח שוה פרוטה, הרי הוא מודה במקצת, ומתוך שאינו יכול להשבע משלם.
- ג. הפקיד כיס מעות אצל חברו, ופשע ונאבדו, ואינו יודע כמה היו שם, והמפקיד תובע מנה, מתוך שאינו יכול להשבע משלם - אם מודה שהיה שם שוה פרוטה.
- ד. אין דין שומרים בשטרות, ופטור אם נאבד השטר, ואפילו לרמב"ם שמחייב בפשיעה, ופשעו שלא בדקו סכום הכתובה, מכל מקום אין זה פשיעה בשמירה גופה, אלא בדבר אחר, וכיון שלא פשעו בשמירה פטורים לכל הדעות.
- ה. באמת אין לקהילה שום התחייבות לעשות העתק של הכתובה ולבדוק סכום הכתובה, לכן אין להם דין פשיעה כלל ושומר שטרות פטור.
- ו. כיון ששטר אין גופו ממון, השורף שטר חברו חייב רק מדינא דגרמי, ואין חיוב דינא דגרמי אלא על נזק ברי, וכל שטר חוב יכול למוכרו מיד, אבל כתובה אין לה קונה בזמן הזה כלל, כיון שאין לגרש בכפיה, ועושים הסכם בלבד, וכן אין גובין מלקוחות וממשעובדים, והנזק הוא רק אם ימות הבעל, וכיון שהנזק הוא ספק גדול, אם כן אין זה גרמי אלא גרמא בלבד ופטור השורף, וכל שכן שומר שפשע בשמירה ונאבד.

משפט (שפו, א – ב) "קיימא לן כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי כו', וכן השורף שטר חוב של חברו, חייב לשלם כל החוב שהיה בשטר, שאע"פ שאין גוף השטר ממון, הרי גרם לאבד ממון, ובלבד שיודה לו המזיק ששטר מקויים היה וכך וכך היה כתוב בו ומחמת שרפוא הוא אינו יכול לגבות החוב; אבל אם לא האמינו, אינו משלם לו אלא דמי הנייר בלבד. (ומיירי שאין עדים שיוודעים כמה היה כתוב בו, שאם היו עדים אינו חייב לו כלום, שהם יעשו לו שטר אחר, כמו שנתבאר בסימן מ"א) (טור) "עכ"ל.

הנה מבואר ששטר אין גופו ממון, ואין חייב אלא מדינא דגרמי. והנה יסוד גדול בדינא דגרמי דאין חייב אלא היכא שמזיקו בידים, והנזק נעשה מיד וברי היזקא. כמו שביארנו במקום אחר.

והנה שטר חוב ברי היזקא, דאפשר עכשיו למוכרו, אבל כתובה לענות דעתי אין ברי היזקא כלל וכלל, כיון שבזמן הזה שאין מגרשין בכפיה וכל מעשה גט נעשה מתוך הסכם ממון, אין משמעות לכתובה כל כך, קל וחומר שאין לך אדם בעולם שיקנה היום כתובה אפילו לא בשביל פרוטה אחת, הן מטעם שאין גובין היום כתובה מקרקעות משועבדים, והן מפני הסכמי ממון ומחילת כתובה, והנזק היחיד שיש בכתובה הוא רק אם ימות הבעל תגבה מנכסיו בעין כתובה, אם כן אין זה גרמי כלל וכלל, אלא גרמא בנזקין, דכל נזק שהוא ספק אינו אלא גרמא ולא גרמי, לפיכך אפילו השורף לאשה כתובה בזמן הזה פטור מלשלם על סכום הכתובה לטענת האשה, ודי לשלם רק שטר כתיבת כתובה בלבד, כל שכן שומר שפשע בשמירה שפטור.

העולה מזה: כיון ששטר אין גופו ממון, השורף שטר חברו חייב רק מדינא דגרמי, ואין חיוב דינא דגרמי אלא על נזק ברי, וכל שטר חוב יכול למוכרו מיד, אבל כתובה אין לה קונה בזמן הזה כלל, כיון שאין לגרש בכפיה, ועושים הסכם בלבד, וכן אין גובין מלקוחות וממשעובדים, והנזק הוא רק אם ימות הבעל, וכיון שהנזק הוא ספק גדול, אם כן אין זה גרמי אלא גרמא בלבד ופטור השורף, וכל שכן שומר שפשע בשמירה ונאבד.